

אין לקחת את הפוליטיקה כמובנת מאליה

רן פריימרק*

בגיליון הקודם של "הפקולטה" פורסם מאמרו של יוני ציונה "צעד קדימה אחורה" הקורא להגבלת חופש הביטוי המסחרי. רן פריימרק מגיב למאמר ומביע חשש לגורלה של הדמוקרטיה אם יתקבלו המלצותיו של יוני.

הניתן להן במסגרות הדמוקרטיות, בעוד הן עצמן (במידה והיו בשלטון) לא היו מאפשרות לאף קבוצה לבטא ומדכאות כל דעה שונה ומונעות את חופש הביטוי ממנו הן נהנות היום.

יוני כותב: "תחת שמש מערבית עברו למעלה מ-200 שנה של דמוקרטיה", אולם הוא שוכח שהדמוקרטיה היום אינה זו שהתקיימה לפני אותן 200 שנה. די אם נביא כדוגמא את ארה"ב - הדמוקרטיה הגדולה, שם נדרשה מלחמת אזרחים במאה ה-19 כדי לשחרר את השחורים מעבדות, ומאבק ארוך וקשה בשנות ה-60 וה-70 של המאה ה-20 (מאה שנה ויותר לאחר תום אותה מלחמת אזרחים) כדי להביא לשוויון זכויות מלא לשחורים. אף היום סובלת ארה"ב מבעיות של גזענות והפליה, גם אם במינן קטן וכחריג, ולא באופן הממוסד בה התקיימו פעם. האם היום יודעים שזכות הבחירה לאישה הושגה, באותן דמוקרטיות מערביות ומתקדמות, רק לאחר מלחמת העולם ה-1 ומאבק של כ-3 עשורים שעלה גם בחיים?

למרות הדומיננטיות של הדמוקרטיות המערביות, הן אינן הרוב: כמעט כל מדינות אפריקה ומדינות רבות באסיה אינן דמוקרטיות. מדינות דרום ומרכז אמריקה, רוסיה ומזרח אירופה השתחררו מהדיקטטורות רק לפני כעשור, והדמוקרטיה שם עודנה צעירה, חסרת שורשים עמוקים ומושפעת עמוקות מהמצב הכלכלי בהן, אשר אם יורע עוד עלול להפילן (עיין ערך וויימאר). אפילו בהאיטי, שמדינות העולם (ביוזמת ארה"ב וחסות האו"ם) התערבו בה רק ב-1994 כדי להחזיר על-כנו נשיא שנבחר באורך דמוקרטי (בג'צ' 5128/94 נועם פדרמן נ' שר המשטרה), אותו נשיא מסרב היום לפנות את כסאו ויצר דיקטטורה במדינה בה נדמה היה שהדמוקרטיה ניצחה.

אין ספק שלדמוקרטיה יש חסרונות. אחד מהם הוא אי-מוכנות להתפשר בכהוא-זה על זכויות מסוימות. איני חושב שחופש הביטוי הוא זכות מוחלטת או שהוא צריך להיות כזה, אולם יש מקום למחשבה ודאגה רבה כאשר באים לפגוע בזכות זו - לא בשל איזו מהות היסטורית, אלא משום שחופש הביטוי הוא אחד הכלים הקיימים בדמוקרטיה חיה ונושמת, כך שלא ניתן לסתום פיות, וכאשר לא ניתן לסתום פיות לא ניתן להסתיר את האמת. ההנחה העומדת בבסיס הדמוקרטיה היא שהציבור יודע את האמת ומכאן יכול לבצע בחירה רציונלית בנציגיו ובאופציות אותן הם מציעים לו.

ניתן להמשיל את אותה דמוקרטיה, שיוני טוען שהיא מושרשת, לעץ גדול ובריא (דוגמת הסקויה - Red Wood, המפורסמים בארה"ב) -

אני כותב שורות אלו בשל תחושה חזקה של אי-נחת ודאגה. תחושה זו נובעת מקריאת מאמרו של יוני בגיליון הראשון של בטאון הפקולטה. לאחר קריאה בעיון של המאמר, אין אני יכול אלא להסכים עם יוני שנדרש מבט אחר על נושא חופש הביטוי המסחרי, גם אם איני מסכים לחלוטין עם הדרך אותה הוא מתווה. נראה לי שהפיקוח צריך להתמקד בכך שילדים לא ייחשפו לחומר לא ראוי ובחינוך אשר יתור את בעיית הכבוד לזולת (בייחוד לאישה) ובעיות אחרות אותן מעלה יוני, הנובעות לטענתו מחשיפה גבוהה לתוכן לא ראוי מעל מסכי הטלוויזיה, סרטים ואינטרנט.

ברצוני להוסיף גם, שלמרות שאין לי בעיה עקרונית עם פורנוגרפיה ואיני רואה בכל פורנוגרפיה בהכרח ביטוי לחוסר כבוד לאישה והתייחסות אליה כאובייקט איני חושב שדעה זו תהא אהודה, במיוחד בקרב אנשים התומכים בדעות פמיניסטיות, אשר בתחומים אחרים אני מסכים ותומך בדעותיהם ורעיונותיהם. אני רואה בחומרה רבה את התופעה של סרטי אונס. אלה הם סרטים המבטאים חוסר כבוד לאדם ולגופו. הפתרון הראוי הנראה לי הינו מיסוד של תעשיית הפורנוגרפיה ופיקוח נאות עליה - כך ימונע מצב של ניצול, שימוש בילדים או דברים אחרים. אולם, אף אחד מהדברים שהזכרתי לעיל לא יצרו את אותה תחושה. הגורם לתחושה זו היא קביעתו של יוני שעידן המלחמה על הדמוקרטיה והזכויות הנובעות ממנה תם ונשלם. יוני קובע שהדמוקרטיה הושרשה ואין לעקרה יותר. מכאן הוא מגיע למסקנה שאין יותר צורך להתייחס לחופש הביטוי כזכות מוחלטת ומוותר לשים הגבלות מטעמים שונים. ישנה אימרה, שאת מקורה איני זוכר כעת: "דמוקרטיה יכולה לעמוד בפני כל דבר, חוץ מדמוקרטים". אימרה זו מצדיקה, בין השאר, את מושג ה"דמוקרטיה המתגוננת" - הדמוקרטיה שלא תאפשר לקבוצות השוללות את קיומה להשתתף במשחק הפוליטי. זה מה שהתרחש ברפובליקת וויימאר והביא לחיסולה. אך לא רק מדמוקרטים יש לחשוש, אלא גם ממי שיוצא מתוך הנחה שהמאבק על הדמוקרטיה הסתיים. כדי להבטיח קיומה של דמוקרטיה חזקה המאבק נמשך כל הזמן, לא בהכרח באותו אופן בו התנהל כאשר האויב היו הדיקטטורות השונות, אולם כאשר אין אויב חיצוני האויב יכול לבוא מבפנים. גם היום ישנן במדינת ישראל ובדמוקרטיות אחרות בעולם המערבי קבוצות רבות השוללות את המשטר הדמוקרטי ומעוניינות להקים תחתיו משטרים על משטרים שונים - מאוליגרכיה נאורה ועד לתאוקרטיה פונדמנטליסטית. קבוצות אלו יודעות היטב לנצל את חופש הפעולה

מופיע גם המחיר שלהם, שאינו תמיד ברור וגלוי לעין - ישנן פעילויות רבות, אשר היום אנו מקבלים כמובן מאליו, שנאסרו, ואף מחשבות מסוימות אסורות. די אם אקח כדוגמה את הסרט "איש ההרס - Demolition Man" בו מוגרה האלימות ואנשים חיים (על פני השטח) חיים בריאים וטובים, אולם מתחת לפני השטח ישנם רבים שלא נהנים מהשפע של העולם - כי הם לא מסכימים לתכתיבים, ואף יחסי מין בין אנשים הם וירטואלים, והולדת ילדים נעשית בדרך של הפריה מלאכותית בלבד. אין אני מעוניין לחיות בעתיד כזה, אובדן החופש הכרוך בהשגתו גדול מדי, ואעדיף על פניו עשרות מונים את ה"עתידי האפור" - בו האדם נשאר אדם, על יתרונותיו וחסרונותיו.

הדמוקרטיה המערבית צלחו את מבחני הראשון: הן שרדו למוול האזיב החיצוני של משטרי הדיקטטורה השונים וכיום הן הנתונות את הטון בעולם, אולם אין דבר קל יותר מלבנות בניין או גשר. העבודה הקשה מגיעה כאשר הבניה מסתיימת - תחזוקת הגשר (גם אם נבנה על יסודות איתנים וחזקים המעוגנים היטב בקרקע) חייבת להתבצע כל הזמן. זהו הליך מתמשך ומשעמם. קל לומר: "הגשר הזה בנוי טוב, אין צורך להשקיע את הזמן והמשאבים בעבודות תחזוקה קטנות." אולם אם לא יתוחזק ידרש לאחר זמן מה טיפול נרחב יותר שידרוש משאבים רבים יותר בזמן, חומרים וכסף. מה יקרה אם אז לא ימצאו המשאבים, או שיוחלט שוב שהגשר בנוי היטב ואין צורך להשקיע משאבים רבים כל כך בזה? בסופו של דבר הגשר יתמוטט. דבר זה יבוא בהפתעה, הרי כולם היו בטוחים שהוא יחזיק מעמד לצאת הדמוקרטיה היא כמו גשר זה: אם לא נתחזק אותה באופן קבוע, סופנו שנתעורר אנו או ילדנו או נכדנו יום אחד ונגלה שאין אנו חיים יותר בדמוקרטיה.

שורשיו עמוקים, הוא גדול וחזק ונראה שדבר לא יוכל לו. אולם בפנים, אם לא יטפלו בו וישמרו עליו, יכול להתפשט רקב. רקב זה יהיה קטן ושולי בתחילה, אולם אם גם בו לא יטפלו הוא יגדל ויתפשט, עד אשר מבחוץ העץ ימשיך להראות חזק ובריא, בעוד מבפנים הוא כולו רקוב. במצב זה נדרשת הרוח הקטנה ביותר והוא יפול.

האלימות מלווה את האנושות מראשיתה. ההבדל בין ימי הביניים (למשל) להיום הוא לא ביותר או פחות אלימות, אלא במודעות אליה וביכולת ללמוד עליה: וכמובן בכלים העומדים לרשות הנוהגים באלימות. היום ניתן לפתוח CNN בזימבבואה ולראות את הכתבות על הצלף הסדרתי, בעוד שבשווינגטון ילמדו על יחסו של השלטון במדינה הנ"ל לחוואים הלבנים ושאר מתנגדיו.

את האלימות לא ניתן לצאת, רק לצמצמה ולהפכה ללא כדאית. הטבע האנושי של בצע כסף, קנאה ויצרים רעים אחרים ידאגו לכך שלעולם לא תעלם. הסרטים, עליהם יוני מתלונן, אינם הגורם לבעיה, אלא הביטוי לחולי ומשקפים את הבעיה. אם תאסור את הסרטים לא תרפא את החולי, רק תסתיר אותו - משול הדבר לבת-היענה שטמונת ראשה בחול.

נכון, יש המושפעים מהאלימות בסרטים ומנסים ליישם את הסרט במציאות, אך אנשים מעוותים אלו מצאו את הדרכים לספק את יצר האלימות בהם גם לפני המצאת הראינוע, וימצאו דרכים גם אם מחר ייעלמו כל הסרטים האלימים מעל המסכים ויוקרנו רק סרטי טבע (אשר גם בהם יש ותופיע אלימות - חיות טרף הצדות את טרפן). יוני מדבר על "עתידי לבן", אשר בו הכל טוב והאנשים הבריאים מסתכלים בחוסר הבנה על תקופת האפלה והאלימות. לכאורה, עתיד שכולנו צריכים לשאוף אליו. אולם ברובם המכריע של סרטי ה"עתידי הלבן"